

Evropske integracije, političke stranke i regionalne inicijative na Zapadnom Balkanu

Uvod

Savet za inkluzivno upravljanje (CIG) organizovao je 19-20. oktobra 2019. u Skoplju, Severna Makedonija, okrugli sto za više visokih zvaničnika političkih partija zemalja Zapadnog Balkana, na kojem je raspravljano o unutrašnjim i spoljnim izazovima sa kojima se region suočava na putu ka demokratskoj konsolidaciji i članstvu u Evropskoj uniji (EU). Cilj inicijative je unapređenje regionalne saradnje i koordinacije oko unutrašnjih političkih i ekonomskih reformi, kao i pomoć u rešavanju bilateralnih sporova. Učesnici su istakli da bi njihove zemlje trebalo da sprovedu reforme kako bi pre svega unapredile život svojih građana, dok članstvo u EU treba da bude sekundarni motiv. Drugim rečima, članstvo u EU ne treba da bude cilj samo po sebi, već rezultat prakse dobrog upravljanja u regionu.

Okrugli sto je deo inicijative CIG-a koja je posvećena regionalnoj saradnji i demokratskom razvoju, koja je podržana od strane i sprovodi se u saradnji sa Saveznim ministarstvom spoljnih poslova Nemačke.

Zemlje regiona su međusobno zavisne u ekonomskom i političkom smislu. Kao što je to pokazala odluka EU da odloži otvaranje pregovora sa Severnom Makedonijom i Albanijom, albanska unutrašnja politička kriza je takođe problem Severne Makedonije kada je u pitanju proces integracije u EU. Zemlje se suočavaju sa različitim izazovima, ali imaju zajedničke težnje. Albanija se suočava sa velikim unutrašnjim tenzijama, dok se Severna Makedonija bavila i unutrašnjim i spoljnim problemima i uspela da ih uspešno reši, ali je, kako su učesnici istakli, propustila „brzi voz za integraciju u EU.“ Crna Gora ima dobre odnose sa susedima, ali se suočava sa brojnim izazovima oko reforme svog demokratskog sistema. Bosnu i Hercegovinu, Srbiju i Kosovo još uvek prati nasleđe sukoba, a unutrašnji i spoljni otvoreni sporovi ostaju prepreka na putu reformi. Spor oko statusa između Kosova i Srbije pogađa čitav region. Stoga je glas regiona o nerešenim sporovima važan.

Izveštaj je zasnovan na sadržaju diskusija okruglog stola, koji su održane u skladu sa Chatham House pravilom. Učesnici su učestvovali u diskusijama u svojim ličnim kapacitetima. Pokušali smo da budemo precizni i uravnoteženi u rezimiranju diskusija i molimo za razumevanje one učesnike čije primedbe možda nisu u potpunosti obuhvaćene

u ovom kratkom izveštaju. Izveštaj ne odražava nužno stavove CIG-a i Saveznog ministarstva spoljnih poslova Nemačke.

Zajednički izazovi, zajednička budućnost

Zemlje Zapadnog Balkana su manje-više u istoj situaciji odnosu na članstvo u EU. Regionalna saradnja je od suštinskog značaja za rešavanje političkih sporova i jačanje ekonomske saradnje i saradnje među društvima. Zemlje u regionu imaju zajedničke težnje i ciljeve. Stoga je nužno da se slože oko većeg nivoa saradnje na putu ka ostvarenju ovih zajedničkih ciljeva. Zemlje u regionu treba da imaju više samopouzdanja kada je reč o međusobnoj saradnji, kao i za saradnju sa EU. Postoji puno zajedničkih osnova na kojima saradnja može da se uspostavi. Mnogi su rekli da bi region mogao biti snažniji i glasniji ako bi jednim glasom govorio ne samo o evropskim integracijama, već i o pitanjima kao što su „odliv mozgova,“ trgovina i obrazovanje.

Potrebno je sprovesti reforme prvenstveno zarad sopstvenog razvoja. Zemlje Zapadnog Balkana trebale bi da učine više samostalno, te da se manje oslanjaju na EU u ispunjavanju uslova za članstvo u Uniji. Oni bi trebalo da sprovedu reforme za svoje građane, a ne zato što to od njih zahteva EU. Reforme su potrebne sa ili bez članstva u EU. Zemlje Zapadnog Balkana takođe su manje zavisne od podrške EU nego što mnogi misle, i imaju dovoljno unutrašnjih kapaciteta za ubrzanje procesa reformi. Narativ da „se reforme sprovode zbog članstva u EU“ trebalo bi promeniti u „spvodimo reforme zbog samih sebe“.

Potrebno je povećati institucionalni kapacitet i otpornost. Privremene prepreke poput odlaganja otvaranje pregovora EU sa Albanijom i Severnom Makedonijom ne bi trebalo da obeshrabre zemlje Zapadnog Balkana da nastave sa reformama. Odluka EU mogla bi malo poremetiti taj proces, ali je potrebno da države regiona izgrade unutrašnji konsenzus koji je zasnovan na dugoročnoj viziji, te da krenu napred sa primenom reformi. Takve prepreke bi pre svega trebalo da posluže jačanju otpornosti regiona. Jedan od učesnika je rekao da je odgovor onima koji kažu da je Severna Makedonija „odustala od svega i ništa nije dobila“, taj da je Severna Makedonija učinila kompromis oko imena da bi unapredila reforme i izgradila dobre odnose sa susedima, a ne da bi stekla naklonost EU. „Napravili smo kompromis za sebe.“ Balkanske zemlje moraju da ubede EU da reforme sprovode zbog njih samih. Međutim, neki od učesnika su istakli da su neki zahtevi EU, poput „zahteva Makedoniji da promeni svoje ime“ nelogični i krše vrednosti EU. „Podsticanje zemalja da promene svoje ime, i time deo svog identiteta, nije evropska vrednost.“ Neki su sugerisali da bi region mogao da dobije još razočaravajućih vesti u procesu EU integracija, ali mora da nauči kako da se sa time nosi.

Potrebno je učiniti region privlačnijim za EU. Balkanske zemlje trebaju postignu da ih EU želi, a ne da ih se boji. Trebale bi da teže da postanu ozbiljni partneri EU, a ne samo da traže pomoć i sebe doživljavaju kao zavisne od Unije. Balkanske zemlje moraju da reše neke sporove samostalno, a ne kao što je uglavnom bio slučaj do sad, da čekaju da EU posreduje. Drugim rečima, vlade i lideri u regionu trebaju ostave politikanstvo po strani, i suoče se samostalno sa sporovima sa ciljem postizanja rešenja. Dosadašnja

praksa je pokazala da lideri sudeluju u pregovorima o rešavanju problema kako bi suštinski odgodili njihovo usvajanje i produžili vlastiti boravak na vlasti. Regionu su potrebni institucionalni načini za rešavanje problema, a ne dogovori između lidera. EU sa svoje strane bi trebala da podržava institucije i demokratiju u političkim strankama Zapadnog Balkana, a ne pojedince.

Političke partije i reforme

Na globalnom nivou, političke stranke postaju najmanje poštovana komponenta demokratskog sistema. Tokom decenija one su evoluirale od ideološki utemeljenih ka opštim strankama tzv. „catch all“ tipa, gde sve favorizuju slobodno tržište i postojanje „malih“ vlada. Stranačko opredeljenje je u opadanju kod mlađih, obrazovanih građana koji imaju niži stepen partijske lojalnosti, iako izgleda da imaju više interesa sa politiku i angažman. Mlađe generacije više se brinu oko pitanja vezanih za kvalitet života nego za nacionalna ciljeve. Vrednosti demokratije nisu duboko ukorenjene u mladim balkanskim demokratijama. Mnogi učesnici su rekli da političke stranke nisu institucionalno jake i stabilne i da ih često kontrolišu pojedinci ili grupa pojedinaca. Većina osnivača partija u regionu i dalje vodi svoje stranke. Neke stranke nalikuju onome što je poznato kao „kartelne stranke,“ koje vode elite zainteresovane za sopstveni interes, te stoga traže način da osvoje moć. Neki kažu da su političari nasledili i antidemokratske stavove iz prethodnih komunističkih sistema u kojima se razlike u mišljenjima nisu tolerisale. Mnogi od učesnika su naveli da su jake, institucionalno utemeljene stranke, kao i sposobnosti koje pokazuju u praksi ključni uslov za konsolidaciju demokratije.

Fokusiranje na demokratski deficit u regionu. Region treba da više radi na demokratizaciji i razvoju politika. Na stranke se gleda kao na poslovne instrumente za bogaćenje kroz privilegovani pristup nacionalnim resursima, kao i za uživanje na položajima. Neki govornici su rekli da mnoge stranke imaju autoritarna partijska rukovodstva i da im treba oduzeti vlast i decentralizovati donošenje odluka. EU može pomoći u razvoju stranaka. Korupcija je glavni krivac na putu ka demokratskom razvoju. „Vlade se menjaju, ali korupcija ostaje.“ Politika u regionu postala je sinonim za korupciju. Političari su danas povezani sa lažima, varanjem i krađom, a u takvoj percepciji ima dosta istine. Političari koji lažu i krađu nekažnjeno, postaju društveno prihvaćeni standard. Strane moraju hitno da izgrade poverenje javnosti i promene kulturu nekažnjavanja.

Više praktične politike, manje politike per se. Političke stranke trebaju da se više fokusiraju na postignuća država i reforme, a manje na pobedu na izborima. Mnogi su rekli da profit pokreće njihove programe više od javnog interesa. Stranke bi trebale više da se angažuju sa javnošću, da imaju uvo za probleme sa kojima se građani suočavaju i uključe ih u svoje programe rada. Stranke bi takođe trebalo da promene kulturu zasnovanu na dogovorima između lidera i pretvore je u sporazume zasnovane na javnom interesu. U tom pogledu je takođe važan povećani pritisak javnosti.

Potrebno je poboljšati komunikaciju između stranaka i birača. Stranke obično komuniciraju sa svojim biračima tokom izbornih kampanja, koje služe pre svega liderima

za prikupljanje glasova, a ne za razgovor sa biračima o njihovim težnjama i brigama. Studije pokazuju da nepoverenje u demokratske institucije u regionu raste, i sve više građani traže bolji život van regiona.

Vladajuće i opozicione stranke treba da dele i odgovornost i zasluge. Odnosi između vladajućih i opozicionih stranaka u regionu su napeti. One retko saraduju čak i oko pitanja od nacionalnog interesa. Stranke treba da dele i odgovornost i zasluge za neuspehe i uspehe svojih zemalja. Mnogi govornici su rekli da igra „svaljivanja krivice“ (blame game) nanosi štetu reputaciji njihovih zemalja u inostranstvu i kredibilitetu njihovih stranaka kod kuće.“ Stranke treba da uspostave saradnju u okviru sistema, a ne da se oslanjaju na *ad hoc* sporazume i dogovore između lidera. Opozicija treba da bude uključena u razvoj zakonodavstva, a ne samo da glasa o njemu. Vladajuće stranke trebale bi ozbiljno da razmotre predloge opozicije i da rade na zadobijanju njihove podrške oko na ključnih pitanja. Nacionalni interes je potrebno definisati na širi način. Takmičenje stranaka tokom izbora i stranačka saradnja u sprovođenju politika tokom perioda između izbora trebalo bi da se zasnivaju na demokratskim vrednostima i principima, a ne na hirovima pojedinih političkih lidera. Neki su rekli da balkanska društva nisu polarizirana oko nacionalnih pitanja, te da polarizacija postoji samo između pojedinih vođa. Redovni okrugli stolovi/sastanci lidera glavnih parlamentarnih stranaka trebalo bi da se organizuju na nacionalnom nivou.

Potrebna je politička reforma. Mnoge zemlje regiona moraju razmotriti ozbiljnu reformu svog izbornog sistema. Treba reformisati pravila o finansiranju političkih stranaka i unaprediti sistem. Poslanički rad bi takođe trebao biti profesionalizovan.

Regionalni prioriteti i inicijative

Učesnici su razmatrali da li balkanske zemlje mogu učiniti nešto zajedno kako bi unapredile zajednički cilj približavanja regiona političkim i ekonomskim standardima EU. Uprkos njihovim razlikama u tome kako doživljavaju brojne sporove, one mogu raditi na smanjivanju razlika i napredovanju po onim tačkama gde postoji saglasnost. EU se smatra alatom za stabilnost i razvoj, kao i jedinom alternativom za region. „Nemamo ništa bolje.“ Ali ako EU uspori proces integracije zbog svojih unutrašnjih pitanja, region ne mora da sedi i čeka: može da preduzme inicijative koje stvaraju stabilnost i razvoj, te da na taj način ubrzaju proces integracije. Iako se EU opire formalnim koracima ka integraciji, oduvek je bila voljna da podrži regionalne inicijative. Berlinski proces je dobar primer posvećenosti EU regionu. Neki od učesnika su takođe predložili izbegavanje učešća u sporovima velikih sila. „Ne treba da budemo pioni na tuđim šahovskim tablama, već da se fokusiramo na zaštitu interesa naših birača.“ Zemlje Zapadnog Balkana su previše male da bi rešavale globalna pitanja. Oni bi trebale rešiti više problema kod kuće, pridružiti se EU i raditi na uticaju na svet kao članice EU.

Učesnici su skicirali brojne okvirne prioritete i inicijative, na kojima bi se mogla preduzeti zajednička inicijativa. Mnogi su rekli da je politička, ekonomska i finansijska podrška EU od presudnog značaja za uspeh domaćih inicijativa. Podrška EU je takođe važna za prevazilaženje nepoverenja koje zemlje u regionu imaju jedna prema drugoj.

Učiniti granice beznačajnim. Region bi trebalo da saraduje u liberalizaciji kretanja roba, ljudi i kapitala kako bi povećala konkurentnost i produktivnost, a samim tim i poboljšao ekonomski položaj. Sve balkanske zemlje trebale bi da budu deo takve inicijative. Sporazum o slobodnoj i poštenoj trgovini kojim će se ukloniti političke i administrativne barijere bi svima bio od koristi. Brojni učesnici imali su neke rezerve o takvom projektu koji sada prvenstveno guraju Beograd, Tirana i Skoplje. Izgleda da Priština i Podgorica ne žele da se pridruže, pogotovo što inicijativa ne pruža puno detalja, iako su u principu svi podržavali takvu ideju. Neki su rekli da je ideja dobra, ali nisu bili sigurni da li su lideri iskreni u vezi s tim ili se samo pretvaraju da nešto rade. „Njihovi postupci ne odgovaraju njihovim rečima.“ Možda svaka zemlja ne bi imala jednaku korist, ali to su izazovi na koje treba odgovoriti kroz razgovore, tako da sporazum ne počiva samo na slobodi, već i na pravičnosti, tako da svaka zemlja ima jednaku korist. Neke zemlje bi imale koristi više od drugih u kratkom roku. Zemlje s boljim proizvodnim kapacitetima u početku imaju više koristi, ali takve neravnoteže bi se mogle ispraviti nizom privremenih mera, poput kvota ili subvencija. Nijedna slobodna trgovina nije u potpunosti bez troškova. EU u principu podržava takve inicijative, ali bi volela da zna više o ovoj koja je nedavno predložena. U principu, to je u skladu s vrednostima EU. Suštinski princip EU je da granice budu nevažne. Ali u proces bi trebale biti uključene sve balkanske zemlje i on bi trebao da teče uporedo sa Berlinskim procesom. Ravnopravnost i solidarnost su ključni u razvoju regionalnog tržišta po principima na kojima počiva EU. Jedan od učesnika je rekao da su vozači kamiona proveli 26 miliona sati čekajući na graničnim prelazima na Zapadnom Balkanu, regionu sa oko 20 miliona ljudi.

Dijalog između Srbije i Kosova treba da se nastavi. Spor utiče na budućnost Kosova i Srbije, ali indirektno nanosi štetu i celoj regiji. Dijalog bi trebalo da se nastavi što je pre moguće. Zemlje u regionu mogle bi da pomognu obema stranama kroz usluge posredovanja i facilitacije dijaloga.

Ubrzati reformu vladavine zakona i javne uprave. Postojao je konsenzus među učesnicima da region pati od demokratskog deficita. Neadekvatna vladavina prava u regionu često se navodi kao glavna prepreka ekonomskom razvoju regiona i integraciji u EU. Političke stranke trebale bi da se više angažuju u predlaganju zakona i amandmana, i lobiraju kod svojih institucija kako bi se ubrzao proces implementacije. Mnogi govornici su rekli da postoji veliki jaz između usvajanja i sprovođenja reformi. Balkanske zemlje mogle bi saradivati i pomagati jedna drugoj u sprovođenju Poglavlja 23 koje se odnosi na vladavinu prava. EU bi takođe mogla da pomogne regionu u uspostavljanju mehanizama i praksi za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Fokusirati se na odliv mozgova i emigraciju. Balkan gubi stanovništvo brže od bilo kojeg drugog regiona u Evropi. Emigracija profesionalaca, poput lekara i inženjera, imaće štetne dugoročne posledice po ekonomski razvoj regiona. Region bi trebao da saraduje u stvaranju mogućnosti za svoje stanovništvo u zemljama regiona. Iznutra, zemlje bi trebalo da reformišu svoje obrazovne sisteme kako bi ih učinile kompatibilnijima na tržištima rada.

Unaprediti bezbednosnu saradnju. Balkanske zemlje trebale bi da uspostave regionalnu saradnju između svojih policijskih i obaveštajnih institucija s ciljem borbe protiv prekograničnog organizovanog kriminala i rešavanja bezbednosnih pitanja. Bezbednosna saradnja takođe pomaže u izgradnji poverenja među državama. Političke stranke bi mogle pomoći kroz reformu svog postojećeg zakonodavstva kako bi ih uskladile sa zahtevima EU.

Utvrđivanje zajedničkih regionalnih projekata. Zemlje bi trebalo da identifikuju zajedničke projekte koji povezuju region i podržavaju njegov ekonomski razvoj. Takve projekte zemlje regiona mogu zajednički da finansiraju. Sporazum o telefonskom romingu počeo je kao ideja na digitalnom samitu u Skoplju. U aprilu 2021. biće održan još jedan digitalni samit, u Tirani, i možda bi zemlje tamo mogle postići dogovor o ukidanju naknada za roming. Region je već potpisao sporazum o njihovom smanjenju.

Razmeniti iskustva i naučene lekcije o procesu EU integracija. Zemlje Balkana su u različitim fazama integracije u EU i mogu da dele između sebe iskustva o izazovima i naučenim lekcijama. Zemlje Zapadnog Balkana trebale da razgovaraju o tome kako su same one odgovorne za stvaranje trenutne nesrećne situacije s proširenjem EU.

Definisanje programa regionalnih reformi i nacionalnih ciljeva. Zemlje bi trebalo da od praktična pitanja, poput obrazovanja, zdravstva i zapošljavanja, naprave nacionalne prioritete. Birači su sve više fokusirani na kvalitet života, a ne na apstraktna pitanja, poput stvaranja armija.

Učesnici

po abecednom redu

- Arban Abrashi**, član predsedništva, Demokratski savez Kosova; poslanik, Skupština Kosova
- Marko Đurić**, potpredsednik, Srpska napredna stranka; direktor, Kancelarija za Kosovo i Metohiju, Vlada Republike Srbije
- Shpetim Gashi**, potpredsednik, Savet za inkluzivno upravljanje
- Blerta Deliu Kodra**, članica izvršnog odbora, Demokratska partija Kosova; poslanica, Skupština Kosova
- Aleksandra Jerkov**, potpredsednica, Demokratska stranka; poslanica, Skupština Srbije
- Belind Kellici**, predsednik, Omladinski forum; član predsedništva, Demokratska stranka Albanije
- Glauk Konjufca**, član predsedništva, Pokret Samoopredeljenje; šef poslaničkog kluba Samoopredeljenja, Skupština Kosova
- Jeta Loshaj**, saradnica, Savet za inkluzivno upravljanje
- Damjan Manchevski**, član Glavnog odbora, Socijaldemokratska unija Makedonije; Ministar za informatičko društvo i administraciju Severne Makedonije
- Damir Mašić**, član predsedništva, Socijaldemokratska partija; poslanik, Skupština Bosne i Hercegovine
- Srdan Mazalica**, član Glavnog odbora, Savez samostalnih socijaldemokrata; poslanik, Skupština Republike Srpske
- Timco Mucunski**, međunarodni sekretar, Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija - Demokratska stranka za makedonsko nacionalno jedinstvo
- Miloš Nikolić**, član Glavnog odbora, Demokratska partija socijalista; poslanik, Skupština Crne Gore
- Haris Plakalo**, član, Stranka demokratske akcije; generalni sekretar, Evropski pokret Bosne i Hercegovine
- Burim Ramadani**, generalni sekretar, Alijansa za budućnost Kosova; vršilac dužnosti zamenika ministra odbrane Kosova
- Alex Roinishvili Grigorev**, predsednik, Savet za inkluzivno upravljanje
- Branko Ružić**, potpredsednik, Socijalistička partija Srbije; ministar javne uprave i lokalne samouprave Srbije
- Roland Salvisberg**, šef Odseka za politiku mira u Evropi i Aziji, Savezno ministarstvo spoljnih poslova Švajcarske
- Sabine Stoehr**, šef Odseka za Zapadni Balkan, Savezno ministarstvo spoljnih poslova Nemačke
- Teuta Vodo**, međunarodni sekretar, Socijalistička partija Albanije
- Ivan Vujović**, generalni sekretar, Socijaldemokratska stranka Crne Gore